

Γλωσσικός Σεξισμός: Πολιτικές Αντιμετώπισης, Στάσεις και Αξιοποίηση Γλωσσικών Μηχανισμών

Αθηνά Σιδερί

Πανεπιστήμιο Πατρών

Περίληψη

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι το φαινόμενο του γλωσσικού σεξισμού. Το ζήτημα εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της σχέσης γλώσσας και φύλου. Ο γλωσσικός σεξισμός διαμέσου του γραμματικού γένους, πραγματώνεται στη γενικευτική χρήση του αρσενικού, στα θηλυκά επαγγελματικά ονόματα και οικογενειακά ονόματα. Παράλληλα, η διμερής διάκριση του γραμματικού γένους στις λέξεις που προσδιορίζουν ανθρώπους, αποτυπώνει το βιολογικό τους φύλο, καθιστώντας μη ορατά τα άτομα με διαφορετικές ταυτότητες (κοινωνικού) φύλου. Για το λόγο αυτό, τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες αντιμετώπισης του φαινομένου. Οι μέθοδοι που εφαρμόζονται μπορούν να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες: τη θηλυκοποίηση, την ουδετεροποίηση και τη χρήση συμβόλων απόκρυψης γένους. Μέσω της μελέτης, προτείνω μια νέα μέθοδο θηλυκοποίησης. Ερευνώντας το φαινόμενο σε ό,τι αφορά τη γλωσσική χρήση αλλά και τις γλωσσικές στάσεις, εξετάζω ποια από τις μεθόδους αντιμετώπισης του γλωσσικού σεξισμού προτιμάται από τη γλωσσική κοινότητα.

Λέξεις – κλειδιά: γλωσσικός σεξισμός, γενικευτικό αρσενικό, θηλυκά επαγγελματικά ονόματα, οικογενειακά ονόματα, θηλυκοποίηση, ουδετεροποίηση, γλωσσική χρήση, γλωσσικές στάσεις

1. Εισαγωγή

Η άρρηκτα στενή σχέση γλώσσας και κοινωνίας έχει ως αποτέλεσμα συχνά τα κοινωνικά φαινόμενα να αντικατοπτρίζονται και γλωσσικά. Μια τέτοια περίπτωση αποτελεί και το ζήτημα του γλωσσικού σεξισμού, γύρω από το οποίο κινείται η παρούσα μελέτη. Ο όρος *γλωσσικός σεξισμός* αποδίδει τη γλωσσική αποτύπωση ιεραρχικών σχέσεων που ισχύουν σε μια κοινωνία και σχετίζονται με το φύλο (Pappas & Karras, 2021).

Παραδοσιακά οι ιεραρχικές σχέσεις αφορούσαν το δίπολο άνδρας – γυναίκα. Ωστόσο καθώς η δυαδικότητα του φύλου αμφισβητείται, αναδύονται και νέες πραγματώσεις του γλωσσικού και κοινωνικού σεξισμού. Υπό αυτό το πρίσμα διαφαίνονται και άλλες περιπτώσεις διακρίσεων με βάση το φύλο, όπως είναι η άνιση μεταχείριση των τρανς (transgender) ατόμων από τα cis (cisgender) άτομα, φαινόμενο που αποδίδεται με τον όρο cissexism (Jun, 2018: 162) και έχει προεκτάσεις τόσο κοινωνικές όσο και γλωσσικές. Στην ενότητα 2 εστιάζω σε τρεις πραγματώσεις του φαινομένου στα Ελληνικά. Συγκεκριμένα, στην ενότητα 2.1 εξετάζω τη γενικευτική χρήση του αρσενικού γένους, στη 2.2 στα θηλυκά επαγγελματικά ονόματα και στη 2.3 τα οικογενειακά ονόματα θηλυκού γένους.

Έπειτα, στην ενότητα 3 παρουσιάζω τις πολιτικές που ακολουθούνται σε άλλες γλώσσες και κυρίως στην Αγγλική, αλλά και στην Ελληνική για την αντιμετώπιση του σεξισμού. Στη συνέχεια, στην ενότητα 3.2, προτείνω μία νέα μέθοδο για τη θηλυκοποίηση των επαγγελματικών και οικογενειακών ονομάτων. Προκειμένου να προσεγγίσω εμπειρικά το φαινόμενο, πραγματοποίησα δύο έρευνες, τις οποίες παρουσιάζω στην ενότητα 4. Η πρώτη έρευνα αφορά τη γλωσσική χρήση, βασίστηκε σε σώματα κειμένων και αναλύεται στην ενότητα 4.1. Η δεύτερη έρευνα παρατίθεται στην ενότητα 4.2, είναι μια έρευνα γλωσσικών στάσεων και εκπονήθηκε με χρήση ερωτηματολογίων. Τέλος, στην ενότητα 5 παρουσιάζω τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τη μελέτη του γλωσσικού σεξισμού στα Ελληνικά.

2. Πραγματώσεις του φαινομένου στα Ελληνικά

Στην παρούσα μελέτη, εστίασα σε συγκεκριμένες πραγματώσεις του φαινομένου, που σχετίζονται με το γραμματικό γένος. Συγκεκριμένα εξέτασα τη γενικευτική χρήση του αρσενικού γένους, καθώς και τα επαγγελματικά και οικογενειακά ονόματα θηλυκού γένους.

2.1 Γενικευτικό αρσενικό

Ξεκινώντας με το γενικευτικό (ή περιεκτικό) αρσενικό, οι Hellinger & Bußmann (2001: 9) παρατηρούν πως είναι ένα φαινόμενο που απαντά στις περισσότερες γλώσσες με γραμματικό γένος. Το αρσενικό δηλαδή, μπορεί να χρησιμοποιείται είτε για αναφορά σε [+ ανθρώπινα] όντα [+ αρσενικού] γένους, είτε ως αντιπροσωπευτικό για όλα τα φύλα.

Έχει υποστηριχθεί ότι η χρήση του αρσενικού γένους ως γενικευτικού, αποτελεί περίπτωση σημασιολογικού μαρκαρίσματος, στην οποία ένας τύπος που φέρει αρσενικό γένος (π.χ. οι φοιτητές) αποτελεί τον αμαρκάριστο τύπο, ενώ ο αντίστοιχος τύπος στο θηλυκό γένος (π.χ. οι φοιτήτριες) θεωρείται μαρκαρισμένος (Makri – Tsilipakou, 1989: 67). Από την άλλη, θα μπορούσε να ιδωθεί σαν σχέση υπωνυμίας (βλ. Ξυδόπουλος, 2008: 90 - 91), όπου ο τύπος που φέρει αρσενικό γένος είναι ο υπερώνυμος όρος ενώ ο τύπος του θηλυκού ο υπώνυμος (Makri – Tsilipakou, 1989: 68).

Η συγκεκριμένη χρήση του αρσενικού γένους απηχεί απόψεις παλαιότερων εποχών, όπως των Γραμματικών του 18ου αιώνα (βλ. Gastil, 1990: 630) αλλά και σχετικά πιο πρόσφατες, όπως του Τριανταφυλλίδη ότι το αρσενικό αποτελεί «το δυνατότερο προσωπικό γένος» (Τριανταφυλλίδης, 1978: 216).

Ως αποτέλεσμα το αρσενικό κυριαρχεί γλωσσικά, συγκριτικά με τα υπόλοιπα γένη. Με αυτόν τον τρόπο, αποτυπώνονται στη γλώσσα ασυμμετρίες (Παυλίδου, 2006: 42), οι οποίες αντανakλούν την κοινωνική παθογένεια. Επιπλέον, έρευνες αποδεικνύουν πως η πλειονότητα των ομιλητριών/τών αντιλαμβάνεται το γενικευτικό τύπο ως μια γλωσσική μορφή που αναφέρεται κυρίως σε άτομα αρσενικού φύλου (Makri - Tsilipakou, 1989 · Nissen, 2002 · Braun et. al. 2005). Έτσι, οι υπόλοιπες ταυτότητες φύλων καθίστανται μη – ορατές.

2.2 Θηλυκά επαγγελματικά ονόματα

Η δεύτερη από τις πραγματώσεις του γλωσσικού σεξισμού που εξετάζω, αφορά τα θηλυκά επαγγελματικά ονόματα, δηλαδή τα ονόματα που χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν κάποιο επάγγελμα σε θηλυκό γένος. Στην ΚΝΕ¹, είτε χρησιμοποιούνται επαγγελματικά ονόματα με διαφορετικό γραμματικό γένος ανάλογα με το φύλο (π.χ. μάγεις - μαγείρισσα), είτε χρησιμοποιείται ο ίδιος τύπος και για τα δύο γένη, τα λεγόμενα «επίκοινα» ονόματα, όπως τα ονομάζουν οι Ιορδανίδου και Μάντζαρη (2005: 3). Στη βιβλιογραφία αναφέρονται επίσης και ως ονόματα κοινού γένους (Holton et. al., 2004: 42 όπ. αναφ. στο Σαρρή – Χασάν, 2018: 61). Στο εξής θα αναφέρομαι σε αυτά και με τους δύο όρους («επίκοινα» ή «κοινού γένους»).

Κάνοντας μια αναδρομή, οι απαρχές του ζητήματος εντοπίζονται μετά τον Β' ΠΠ, όπου αρκετές γυναίκες - που μέχρι τότε περιορίζονταν κυρίως στα οικιακά - άρχισαν να

¹ Κοινή Νέα Ελληνική

αναζητούν εργασία σε τομείς που δε δραστηριοποιούνταν ως τότε, κυρίως σε επαγγέλματα με κύρος (Μπασλής, 1996 · Παυλίδου, 2006). Αυτή η κοινωνική εξέλιξη δημιούργησε την ανάγκη για μια γλωσσική εξέλιξη. Η ανάγκη συνδέθηκε στην Ελλάδα και με το γλωσσικό ζήτημα, δηλαδή τη διαμάχη για την επικράτηση της καθαρεύουσας ή της δημοτικής (Ιορδανίδου & Μάντζαρη, 2005: 2). Όπως μας πληροφορεί η Παυλίδου (2006: 48), οι λύσεις που εφαρμόστηκαν ήταν δύο: είτε χρησιμοποιήθηκαν τα λεγόμενα διγενή ονόματα από την καθαρεύουσα (σε -ος όπως *συμβολαιογράφος*) είτε ονόματα καθαρά αρσενικού γένους (σε -ας και -ης όπως *ταμίας, πρύτανης*) για τη δήλωση των γυναικών επαγγελματιών που κατακτούν πλέον κοινωνικά ανώτερα αξιώματα. Η αξιοποίηση τύπων και μορφών της αρχαίας Ελληνικής, προσέδωσε στην καθαρεύουσα μεγαλύτερο κύρος, που συνδέεται με την αρχαία γλώσσα (Αναστασιάδη - Συμεωνίδη & Φλιάτουρας, 2019: 11). Το υψηλό κύρος αυτής της ποικιλίας, συνδέθηκε με το υψηλό κύρος των επαγγελμάτων.

Ωστόσο τα επίκοινα, φέροντας την κατάληξη -ς, παραπέμπουν στο αρσενικό γένος. Η κατάληξη αυτή χαρακτηρίζεται από τις Αναστασιάδη – Συμεωνίδη και Χειλά – Μαρκοπούλου (2003: 23,30) ως «δείκτης αρσενικότητας».

Από την εποχή που τέθηκε ως ζήτημα, προτάθηκαν εναλλακτικοί τρόποι δήλωσης των ονομάτων αυτών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πρόταση του Τριανταφυλλίδη (1953 [1963]) να αξιοποιηθούν τα επιθήματα της δημοτικής, όπως -ίνα και -ίσα. Πλέον στην ΚΝΕ χρησιμοποιούνται και τα επιθήματα -τρια και -ού για την παραγωγή των εν λόγω ονομάτων (Σαρρή – Χασάν, 2018: 58) χωρίς ωστόσο να καθιερωθούν σε μεγάλο βαθμό και σε όλα τα περιβάλλοντα χρήσης (δηλ. τόσο στον επίσημο όσο και στον ανεπίσημο λόγο). Αντιθέτως συχνά τα συγκεκριμένα επιθήματα φαίνεται να προσδίδουν αρνητική σημασία στα ονόματα, που συνδέεται με στερεοτυπικές αντιλήψεις για το γυναικείο φύλο (βλ. Budziszewska et.al., 2014). Για παράδειγμα, τα επιθήματα -ίνα και -ού, είτε προσδίδουν μια υποκοριστική και υποτιμητική χροιά στα επαγγέλματα (πρβλ. η γιατρός – η γιατρίνα), είτε έχουν συνδεθεί με κοινωνικώς κατακριτέα επαγγέλματα (*στριπτιζού*), όπως διαπιστώνει η Σαρρή – Χασάν (2018: 71) και με περιθωριακά λεξιλόγια (*τεκνατζού*) (βλ. Χριστοπούλου, 2016: 226). Τα παραπάνω έχουν ως αποτέλεσμα τα συγκεκριμένα επαγγελματικά ονόματα να μη χρησιμοποιούνται συχνά, καθώς συνδέονται με χαμηλό κύρος. Έτσι, συνήθως στον επίσημο λόγο προτιμώνται τα ονόματα κοινού γένους, που παραπέμπουν μάλλον στο αρσενικό.

Συνοψίζοντας, τα θηλυκά επαγγελματικά ονόματα με καταλήξεις που προέρχονται από τη δημοτική, συμβάλλουν μεν στην ορατότητα των γυναικών, αλλά

χρησιμοποιούνται για επαγγέλματα χωρίς κύρος, ενώ η χρήση τους συχνά γίνεται για ειρωνικούς ή χιουμοριστικούς σκοπούς (βλ. Αδάλογλου, 2021). Η υποτιμητική τους διάσταση οφείλεται στο γεγονός ότι κάποια επιθήματα αυτών των ονομάτων έχουν αρνητική χροιά. Ως αποτέλεσμα, η χρήση των επίκοινων τύπων (που παραπέμπουν σε αρσενικό γένος), είναι πολύ πιο διαδεδομένη. Κατά κάποιον τρόπο και σε αυτήν την περίπτωση, το αρσενικό γένος χρησιμοποιείται γενικευτικά.

2.3 Οικογενειακά ονόματα θηλυκού γένους

Τέλος, ο σεξισμός εντοπίζεται και στα οικογενειακά ονόματα θηλυκού γένους. Τα οικογενειακά ονόματα σε συμβολικό επίπεδο δείχνουν κάποια εξάρτηση της γυναίκας από τον πατέρα ή το σύζυγό της (Αρχάκης & Κονδύλη, 2002: 149).

Πέραν της κοινωνικής όψης του φαινομένου, ο σεξισμός εγγράφεται και γλωσσικά στην ελληνική και συγκεκριμένα στη μορφολογία των οικογενειακών ονομάτων (Παυλίδου, 2006: 39). Τα οικογενειακά ονόματα θηλυκού γένους αποτελούν λεξικοποιημένα στοιχεία, έμμεσα σημαδεμένα ως προς το αρσενικό γένος, αφού παράγονται από τη γενική του αρσενικού γένους (γενική κτητική) (Παυλίδου, 2006: 39). Από τα παραπάνω προκύπτει ότι τα συγκεκριμένα ονόματα, ο σεξισμός εγγράφεται σε δύο επίπεδα.

3. Πολιτικές αντιμετώπισης

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια έντονη κινητοποίηση για την αντιμετώπιση του γλωσσικού σεξισμού, τόσο στο πλαίσιο του φεμινιστικού κινήματος, όσο και στην ευρύτερη προσπάθεια προάσπισης των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων (βλ. Ludbrook, 2022: 24). Οι προσπάθειες για μια συμπεριληπτική γλώσσα αφορούν τόσο τα Ελληνικά, όσο και άλλες γλώσσες του κόσμου. Μάλιστα, συχνά παρατηρείται πως οι λύσεις που εφαρμόζονται στην ΚΝΕ έχουν επιρροή από τα Αγγλικά.

3.1 Υφιστάμενες προτάσεις

Για την εξέταση των πολιτικών αντιμετώπισης του γλωσσικού σεξισμού, ακολουθώ τη διάκριση που γίνεται συχνά στη βιβλιογραφία σε μεθόδους θηλυκοποίησης

(feminization), ουδετεροποίησης (neutralization) και στη χρήση ειδικών συμβόλων (Kirey – Sitnikova, 2021). Επιπλέον, δεδομένου ότι στα Ελληνικά τα θηλυκά επαγγελματικά και οικογενειακά ονόματα παρουσιάζουν δυσκολία ενσωμάτωσης στο σύστημα, προτείνω κάποιες νέες μεθόδους θηλυκοποίησής τους.

Ξεκινώντας με τη θηλυκοποίηση (feminization) μια από τις μεθόδους που εφαρμόζονται στα Αγγλικά στοχεύει στην αντικατάσταση της γενικευτικής χρήσης της αντωνυμίας *he*. Για την αποφυγή της, έχει προταθεί η παράλληλη χρήση της αντωνυμίας θηλυκού γένους *she* (*she or he*) (Παπαδημούλης, 2018: 5) ή της συντομευμένης μορφής *s/he* (Ludbrook, 2022: 22). Αντίστοιχα στα Ελληνικά συνιστάται η παράλληλη χρήση του θηλυκού και αρσενικού γένους σε άρθρα, αντωνυμίες και ονόματα (Γκασούκα & Γεωργαλλίδου, 2018· Παπαδημούλης, 2018).

Σχετικά με τα επαγγελματικά ονόματα, η θηλυκοποίηση στα Αγγλικά πραγματοποιείται με την προσθήκη επιθημάτων όπως *-woman* ή *-ess* (*saleswoman* < *salesman*, *actress* < *actor*) (Παπαδημούλης, 2018: 5 · Ludbrook, 2022: 22). Στα Ελληνικά έχουν γίνει κάποιες προτάσεις θηλυκοποίησης, με κυριότερη εκείνη του Τριανταφυλλίδη για την αξιοποίηση των επιθημάτων της δημοτικής, που όπως αναφέρθηκε είναι τα *-ίνα*, *-ισσα*, *-τρια* και *-ού* (*γιατρίνα* < *γιατρός*, *πρυτάνισσα* < *πρύτανης*, *βουλευτρία* < *βουλευτής*, *χημικού* < *χημικός*). Όμως η αρνητική σημασία που φέρουν συχνά, έχει ως αποτέλεσμα τα ονόματα να περιορίζονται σε ανεπίσημα περιβάλλοντα χρήσης, γεγονός που αποτελεί τροχοπέδη στην καθιέρωσή τους.

Η δεύτερη μέθοδος βασίζεται στην ουδετεροποίηση (neutralization). Η συγκεκριμένη λύση συμβάλλει περισσότερο στην επίτευξη μιας συμπεριληπτικής γλώσσας μέσω της οποίας εκπροσωπούνται όλες οι ταυτότητες φύλου.

Στα Αγγλικά μια συνήθης και αρκετά δημοφιλής πρακτική είναι η αντικατάσταση του γενικευτικού *he* από την αντωνυμία *they*, το *singular they*, όπως αποκαλείται (Ασημακοπούλου, 2018: 63). Τη μέθοδο αυτή ακολουθούν αρκετές γλώσσες ανά τον κόσμο. Στα Σουηδικά για παράδειγμα, χρησιμοποιείται αντίστοιχα η αντωνυμία *hen* (Hord, 2016:9), στα Γαλλικά το *iel*, ένας συμφυρμός που παράχθηκε από την αντωνυμία αρσενικού γένους *il* και το θηλυκό *elle* (Dumais, 2021: 2). Για τα Γερμανικά έχει προταθεί ο τύπος *xier* (Groene, 2021: 2) και στα Πολωνικά το *onu* (Hansen & Ζόττακ, 2022: 2028).

Εκτός από τις αντωνυμίες, γίνονται προσπάθειες για την αποφυγή των έμφυλων όρων και στα επαγγελματικά ονόματα (Παπαδημούλης, 2018: 5), κάτι που έρχεται σε αντίθεση με τη θηλυκοποίησή τους, που προηγουμένως ανέλυσα. Με άλλα λόγια, αποφεύγονται

όροι όπως *policeman/policewoman* και προτιμάται το *police officer* (Παπαδημούλης, 2018 ό.π.).

Η ουδετεροποίηση στην ΚΝΕ επιτυγχάνεται είτε με τη χρήση του ουδέτερου γραμματικού γένους, ή με τη χρήση περιφράσεων. Η πρώτη μέθοδος παρατηρείται κυρίως σε ανεπίσημα περιβάλλοντα χρήσης, όπως είναι ο χώρος του διαδικτύου, όπου απαντώνται μορφές όπως τα *φοιτητά* προς αντικατάσταση του γενικευτικού *οι φοιτητές/οι φοιτήτριες*. Ανάλογη χρήση έχουν και οι περιφράσεις, όπως το *νοσηλευτικό προσωπικό*, που αντικαθιστά το γενικευτικό *οι νοσηλευτές/οι νοσηλεύτριες* (Παπαδημούλης, 2018: 10).

Τέλος, προκειμένου να αποκρύπτεται το γραμματικό γένος των λέξεων χρησιμοποιούνται και σύμβολα, όπως το *-@*, *-e* και *-x* (Kirey – Sitnikova, 2021: 416). Μολονότι θεωρείται μια «οικονομική» λύση, καθώς αντικαθιστά τόσο τις περιφράσεις όσο και τη διπλή σήμανση γένους (Καλοβυρνάς, 2016), δεν μπορεί να βρει εφαρμογή στον προφορικό λόγο.

3.2 Νέες προτάσεις για την αντιμετώπιση του γλωσσικού σεξισμού στα Ελληνικά

Στο σημείο αυτό προτείνω μία νέα μέθοδο θηλυκοποίησης για τα επίκοινα επαγγελματικά ονόματα, αλλά και τα οικογενειακά ονόματα θηλυκού γένους. Η μέθοδος αυτή βασίζεται στο μορφολογικό μηχανισμό της αναλογίας. Σύμφωνα με τη Ράλλη (2005: 28) η αναλογία «επηρεάζει μια μορφή στη βάση μιας άλλης», ενώ παράλληλα αποτελεί έναν από τους παράγοντες της γλωσσικής αλλαγής.

Με βάση τα παραπάνω, προτείνω οι συγκεκριμένες κατηγορίες ονομάτων να παράγονται αναλογικά με τα επίθετα της ΚΝΕ. Η συγκεκριμένη λύση προϋποθέτει της αλλαγή της Κλιτικής τους Τάξης (ΚΤ).

Στην κατηγορία των επαγγελματικών ονομάτων, εστιάζω στα επίκοινα, δηλαδή σε όσα λήγουν σε *-ος*, *-ας* και *-ης* και χρησιμοποιούνται και για τα δύο γένη (βλ. Ιορδανίδου & Μάντζαρη, 2005).

Ξεκινώντας με τα επίκοινα σε *-ος*, ο αναλογικός τους σχηματισμός θα γίνει σύμφωνα με τα επίθετα «ο *καλός* – η *καλή*». Έτσι, θα τροποποιηθούν ως εξής:

(1) α. η μαθηματική < η μαθηματικός

β. η οδοντίατρη < η οδοντίατρος

γ. η φιλολόγα ή φιλόλογη < η φιλόλογος

Μια ένσταση που θα μπορούσε να γίνει σε αυτήν την τροποποίηση, την οποία αναφέρουν οι Ιορδανίδου και Μάντζαρη (2005:6), είναι πως αυτοί οι σχηματισμοί είναι ομόηχοι με ονόματα που εκφράζουν κάποια επιστήμη ή ευρύτερη έννοια π.χ. η *καθηγήτρια χημική* (πρβλ. η *καθηγήτρια χημικός*) – η *χημική ουσία*. Ωστόσο η σύγκριση που ενδεχομένως προκαλείται λόγω της ομοηχίας, λύνεται από το περικείμενο.

Αναφορικά με τα επίκοινα σε *-ας, -ης/-ής* προτείνω επίσης τον αναλογικό σχηματισμό τους με βάση τα επίθετα της ΚΝΕ. Μόνο που σε αυτήν την περίπτωση, κάτι τέτοιο προϋποθέτει την αποβολή του τελικού *-ς* της ονομαστικής ενικού, του λεγόμενου «*δείκτη αρσενικότητας*» (Αναστασιάδη – Συμεωνίδη & Χειλά – Μαρκοπούλου, 2003: 30).

Αντίστοιχες περιπτώσεις αποβολής του *-ς*, παρατηρούνται και σε άλλα θηλυκά της Ελληνικής, όπως:

(2) α. η αγαθότητα ή αγαθότη < η αγαθότης

β. η δεκάδα < η δεκάς

(Αναστασιάδη – Συμεωνίδη & Χειλά - Μαρκοπούλου, 2003: 30)

Συνήθως αντίστοιχα παραδείγματα αναφέρονται ως περιπτώσεις μετάπλασης (Αναστασιάδη – Συμεωνίδη & Χειλά – Μαρκοπούλου, ό.π.). Με βάση τα παραπάνω, τα επαγγελματικά ονόματα σε *-ας* και *-ης* θα μπορούσαν να τρέπονται ως εξής στο θηλυκό γένος:

(3) α. η συγγραφέα < ο/η συγγραφέας

β. η γραμματέα < ο/η γραμματέας

γ. η πρύτανη < ο/η πρύτανης

δ. η ταμία < ο/η ταμίας²

² Το όνομα *ή ταμία*, απαντάται στην Αρχαία Ελληνική. Η Σαρρή – Χασάν (2019: 1132) αναφέρει πως από τον τύπο του θηλυκού γένους προέκυψε ο αρσενικός τύπος *ο ταμία(ς)*, με τη μορφολογική διαδικασία της αντίστροφης παραγωγής.

Η θηλυκοποίηση των οικογενειακών ονομάτων ακολουθεί την ίδια μέθοδο. Στόχος είναι να αποφευχθεί η χρήση του λεξικοποιημένου τύπου σε γενική κτητική.

Όσον αφορά τα ονόματα σε *-ης*, *-η* και *-ας*, *-α*, οι τύποι που χρησιμοποιούνται για το θηλυκό γένος θα επαναναλυθούν. Δηλαδή, θα χρησιμοποιείται ο ίδιος τύπος στην ονομαστική ενικού, αλλά πλέον θα κλίνονται. Επομένως, η αλλαγή θα είναι αισθητή σε άλλες πτώσεις, όπως η γενική. Τα ακόλουθα παραδείγματα συνοψίζουν αυτές τις αλλαγές:

- (4) ον.: η Παπαδήμα
γεν.: της Παπαδήμας

Μια δεύτερη κατηγορία οικογενειακών ονομάτων είναι όσα λήγουν σε *-ος*, *-ου*. Σε αυτά η αλλαγή θα είναι πιο αισθητή, αφού για την κατάταξή τους στην ΚΤ3 θα πρέπει να λήγουν σε *-α* και *-η*, κατά τον ακόλουθο τρόπο:

- (5) α. η Μαλτέζα < ο Μαλτέζος
β. η Καστρινή < ο Καστρινός

Οι μέθοδοι θηλυκοποίησης στοχεύουν στην αποφυγή των αρνητικών συνδηλώσεων που φέρουν τόσο τα επιθήματα της δημοτικής (για τα επαγγελματικά ονόματα), όσο και η γενική κτητική (για τα οικογενειακά ονόματα). Οι μεταβολές που προτείνω είναι σύμφωνες με το σύστημα της ΚΝΕ. Σκοπός είναι να δημιουργηθούν εύχρηστοι τύποι, απαλλαγμένοι από σεξιστικές και εν γένει αρνητικές συνδηλώσεις, που δε θα περιορίζονται σε συγκεκριμένα μόνο (ανεπίσημα) περιβάλλοντα χρήσης. Ένα καίριο ζήτημα που μένει να μελετηθεί, είναι ο βαθμός αποδοχής των τροποποιήσεων από τις ομιλήτριες/τους ομιλητές. Το ζήτημα αυτό αποτέλεσε το κεντρικό θέμα της έρευνας που περιγράφω παρακάτω.

4. Μια εμπειρική προσέγγιση για το γλωσσικό σεξισμό στην ΚΝΕ

Επιδιώκοντας να εξετάσω εμπειρικά το φαινόμενο στην ΚΝΕ, εκπόνησα δύο έρευνες. Η μία επικεντρώθηκε στη γλωσσική χρήση μέσα από αναζήτηση σε σώματα κειμένων. Στη δεύτερη χρησιμοποίησα ερωτηματολόγια για να μελετήσω τις γλωσσικές στάσεις.

4.1 Έρευνα σε σώματα κειμένων

Τα σώματα κειμένων συνιστούν ένα χρήσιμο εργαλείο της κοινωνιογλωσσικής έρευνας, αφού δίνουν τη δυνατότητα να διερευνηθεί ποιες γλωσσικές μορφές βρίσκονται σε χρήση και ποιες απαντώνται σπανιότερα (Baker, 2010: 8). Πυρήνας της έρευνας σε σώματα κειμένων ήταν τα θηλυκά επαγγελματικά ονόματα. Για την ακρίβεια εξέτασα τη χρήση των επίκοινων ονομάτων σε σύγκριση με τα θηλυκοποιημένα.

Εν προκειμένω χρησιμοποίησα δύο σώματα, το eITenTen19, που παρέχεται από την πλατφόρμα Sketch Engine και το ΕΘΕΓ (Εθνικός Θησαυρός Ελληνικής Γλώσσας).

4.1.1 Μεθοδολογία

Με τη βοήθεια των σωμάτων κειμένων αναζήτησα επαγγελματικά ονόματα θηλυκού γένους. Η έρευνα επικεντρώθηκε στα ονόματα που έχουν διτυπίες, δηλαδή μορφές που βρίσκονται σε ποικιλία συγχρονικά. Στόχος ήταν να μελετήσω τη χρήση των επίκοινων τύπων συγκριτικά με τους θηλυκοποιημένους. Ένας ακόμη στόχος ήταν να παρατηρήσω εάν και κατά πόσο χρησιμοποιείται η μέθοδος της αναλογικής επέκτασης (που προτείνω εν προκειμένω), δεδομένου ότι αποτελούν πιθανές λέξεις. Σε κάθε περίπτωση, υποθέτω πως η παρουσία των θηλυκοποιημένων τύπων τόσο με χρήση επιθημάτων της δημοτικής, όσο και με αναλογικό σχηματισμό, είναι μία έμμεση ένδειξη γλωσσικών στάσεων, αφού φανερώνει σε ποιο βαθμό έχουν γίνει αποδεκτοί από την ομιλούσα κοινότητα.

Σε αυτό το πλαίσιο, αναζήτησα τα ονόματα μαζί με το άρθρο που φέρουν στην ονομαστική ενικού. Ο λόγος ήταν πως μόνο το άρθρο διαχωρίζει τα δύο γένη στην περίπτωση των επίκοινων (π.χ. γιατρός). Για να είναι αντιπροσωπευτικό το αποτέλεσμα, αναζήτησα και τους θηλυκοποιημένους τύπους στην ονομαστική ενικού, με το άρθρο (π.χ. η γιατρίνα). Η απουσία του άρθρου θα είχε ως αποτέλεσμα να συμπεριληφθούν και οι εμφανίσεις των ονομάτων αυτών στην αιτιατική ενικού. Στη συνέχεια κατέγραψα πόσες φορές εμφανιζόταν κάθε όνομα στα σώματα κειμένων. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποίησα το πρόγραμμα Excel.

4.1.2 Αποτελέσματα

Μετά την αναζήτηση και την επεξεργασία των αποτελεσμάτων, προέκυψε ο παρακάτω πίνακας, που αποτυπώνει πόσες φορές εμφανίζεται κάθε τύπος σε καθένα από τα δύο σώματα κειμένων (eITenTen19 και ΕΘΕΓ).

κοινός τύπος	eITenTen19	ΕΘ ΕΓ	θηλυκο-ποιημένος τύπος με επίθημα της δημοτικής	eITenTen19	ΕΘ ΕΓ	θηλυκο-ποιημένος τύπος με αναλογία	eITenTen19	ΕΘ ΕΓ
η βουλευτής	15.357	882	η βουλευτίνα	477	12	η βουλευτή	23	1
η πρύτανης	222	12	η πρυτάνισσα	15	4	η πρύτανη	-	-
η φιλόλογος	1.465	43	η φιλολογίνα	2	-	η φιλόλογα	1	-
η βιολόγος	225	4	-	-	-	η βιολόγα	-	-
η διδάκτωρ	146	3	η διδακτόρισα	-	-	-	-	-
η πρόεδρος	39.097	1.000	η προεδρίνα	20	4	η προέδρη	-	-

η γιατρός	2.108	70	η γιατρίνα	56	13	η γιατρή	12	1
η αρχιτέκτονας	322	5	η αρχιτεκτόνισσα	21	4	-	-	-
η αστυνομικός	330	12	η αστυνομικά	29	4	η αστυνόμα	-	-
η δικαστής	832	45	η δικαστίνα	68	5	-	-	-
η δικηγόρος	3.690	178	η δικηγορίνα	15	2	-	-	-
η εφέτης	129	4	η εφέτρια	2	-	-	-	-
η εισπράκτορας	10	1	η εισπρακτόρισα	-	-	-	-	-
η πρωθυπουργός	3.246	156	η πρωθυπουργίνα	1	-	η πρωθυπουργή	-	-
η βιβλιοπώλης	10	-	η βιβλιοπώλισσα	1	1	-	-	-
η ζαχαροπλάστης	6	-	η ζαχαροπλάστρια	8	-	-	-	-
η στρατηγός	142	-	η στρατηγίνα	19	1	η στρατηγή	-	-
η επιστήμονας	217	8	η επιστημόνισσα	2	-	-	-	-

Πίνακας 1: Οι εμφανίσεις των θηλυκών επαγγελματικών ονομάτων στο eITenTen19 και ΕΘΕΓ

Σε γενικές γραμμές φαίνεται πως οι θηλυκοποιημένες εκδοχές των επαγγελματικών ονομάτων, εμφανίζονται σε (αρκετά) μικρότερη συχνότητα σε σύγκριση με τα ονόματα κοινού γένους, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις (*εισπρακτόρισα, διδακτόρισα και βιολόγα*), δεν εμφανίζονται καθόλου.

Διαφορές εντοπίζονται και στη συχνότητα εμφάνισης των θηλυκοποιημένων ονομάτων, ανάλογα με τον τρόπο που έχει γίνει η θηλυκοποίηση. Συγκεκριμένα τα θηλυκοποιημένα ονόματα με χρήση παραγωγικών επιθημάτων της δημοτικής, εμφανίζονται συχνότερα από τα αντίστοιχα που προκύπτουν με τη μέθοδο της αναλογίας. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων θηλυκοποίησης με χρήση επιθημάτων της δημοτικής, χρησιμοποιούνται τα παραγωγικά επιθήματα *-ίνα* και *-ισσα*.

Όσον αφορά το όνομα «*η βουλευτής*», ένας τύπος που χρησιμοποιείται στο θηλυκό γένος, είναι «*η βουλευτρία*», το οποίο εμφανίζεται 500 φορές στο eITenTen19 και 13 στο ΕΘΕΓ. Ωστόσο, δεν το συμπεριέλαβα στον πίνακα, καθώς παρέθεσα μόνο ένα επαγγελματικό όνομα για την κάθε μέθοδο θηλυκοποίησης. Τέλος, κάτι που αξίζει να τονιστεί είναι η χρήση του τύπου «*η βουλευτή³*», η οποία εμφανίζεται αυξημένη σε σύγκριση με τους άλλους τύπους που έχουν προκύψει με αναλογία (23 εμφανίσεις στο eITenTen19 και 1 στο ΕΘΕΓ).

Ενίοτε οι θηλυκοποιημένοι τύποι που εμφανίζονται στα κείμενα, προσδιορίζονται από επίθετα όπως *νέα, όμορφη* ή *σέξι* π.χ. «*η όμορφη γιατρίνα*», «*η σέξι αστυνομικάνα*». Επομένως, η χρήση του θηλυκού επιθήματος δεν εξαλείφει πάντοτε το (γλωσσικό) σεξισμό, αφού η έμφαση στην εμφάνιση και οι σεξιστικές αντιλήψεις εξακολουθούν να αναπαράγονται. Και στις δύο παραπάνω περιπτώσεις, τα επαγγέλματα θηλυκοποιούνται με τη χρήση του επιθήματος *-ίνα*. Επιβεβαιώνεται λοιπόν η υποτιμητική χροιά του, στην οποία αναφέρθηκα παραπάνω. Δεν υπάρχουν ευρήματα που να δείχνουν πως κάποιοι τύποι θηλυκού γένους έχουν καθιερωθεί στη γλώσσα.

Επιπλέον, κάποια ονόματα εμφανίζονται σπανιότερα στο θηλυκό γένος είτε ως θηλυκοποιημένα είτε ως επίκοινα (με θηλυκό άρθρο), γεγονός που αποκαλύπτει πως ο άνισος καταμερισμός των εργασιών, εξακολουθεί να υπάρχει και αντικατοπτρίζεται στη γλωσσική χρήση. Επανερχόμαστε επομένως στην παρατήρηση της Παυλίδου (2006: 51) πως, η όποια προσπάθεια καθιέρωσης των θηλυκών επαγγελματικών ουσιαστικών, θα

³ Ενδεικτικά παραθέτω κάποια αποσπάσματα από κείμενα του eITenTen19: «*η βουλευτή Β' Αθήνας...*», «*η βουλευτή Φωκίδας προέβη στις εξής ενέργειες...*», «*Η βουλευτή συνελήφθη τον περασμένο μήνα...*».

πρέπει να υποστηρίζεται παράλληλα από ένα οργανωμένο κίνημα που να προασπίζει τα δικαιώματα των γυναικών, κάτι που λείπει από την Ελλάδα.

4.2 Έρευνα με ερωτηματολόγια – μελέτη γλωσσικών στάσεων

Η δεύτερη έρευνα έγινε με σκοπό να συμπληρώσει την πρώτη για τα θηλυκά επαγγελματικά ονόματα, ωστόσο δεν περιορίστηκε σε αυτόν τον τομέα. Συγκεκριμένα, στόχος μου ήταν να καταγράψω τις γλωσσικές στάσεις απέναντι σε όλους τους τρόπους αντιμετώπισης του γλωσσικού σεξισμού που έχουν προταθεί για τα Ελληνικά. Σκοπός λοιπόν είναι να διερευνήσω το βαθμό αποδοχής και τις γλωσσικές στάσεις των πληροφορητριών/τών απέναντι στη μη σεξιστική γλώσσα. Ένα χρήσιμο εργαλείο της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας που βοηθά στη μελέτη των γλωσσικών στάσεων, είναι τα ερωτηματολόγια (Αραποπούλου, 2006: 140).

4.2.1 Μεθοδολογία

Στο αρχικό σκέλος του ερωτηματολογίου έθεσα τις εξής μεταβλητές: το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, το αντικείμενο σπουδών και το έτος φοίτησης. Ως πρότυπο του ερωτηματολογίου που συνέταξα, λειτούργησε το IASNL (Instrument to measure Attitudes toward Sexist/Nonsexist Language) των Parks και Robertson (2000).

Το ερωτηματολόγιο των Parks και Robertson (2000) βασίστηκε σε προγενέστερα και περιλάμβανε τρεις βασικές κατηγορίες ερωτημάτων. Αντίστοιχα χώρισα τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου σε κάποια μέρη: το πρώτο μέρος περιλάμβανε ερωτήσεις σχετικά με τη γνώμη των πληροφορητριών/τών για, το γλωσσικό σεξισμό. Για το σκοπό αυτό, διαμόρφωσα κάποιες προτάσεις έχοντας ως πρότυπο τις αντίστοιχες ερωτήσεις των Parks και Robertson (2000). Το δεύτερο σκέλος, περιείχε κάποιες προτάσεις στις οποίες χρησιμοποίησα διάφορες από τις μεθόδους επίτευξης μη σεξιστικής γλώσσας (θηλυκοποίηση, ουδετεροποίηση, ειδικά σύμβολα). Στα δύο αυτά μέρη, οι πληροφορήτριες/τές έπρεπε να βαθμολογήσουν σε κλίμακα Likert (από 1 έως 5. 1=καθόλου πιθανό, 5=πολύ πιθανό) κατά πόσο θεωρούσαν πιθανό να χρησιμοποιήσουν τις συγκεκριμένες προτάσεις.

Στο τέλος έθεσα μια ερώτηση ανοιχτού τύπου, όπου οι πληροφορήτριες/τές καλούνταν να απαντήσουν για ποιο λόγο θα χρησιμοποιούσαν ή δε θα χρησιμοποιούσαν θηλυκούς και ουδέτερους τύπους για αντικατάσταση του αρσενικού. Η ερώτηση αυτή

είχε ως πρότυπο το ερωτηματολόγιο του Αδάλογλου (2021), που επίσης περιλάμβανε μια ερώτηση ανοιχτού τύπου σχετικά με τα θηλυκά επαγγελματικά ονόματα.

Μια υπόθεση που έκανα ήταν η εξής: εάν η πλειονότητα έδειχνε να γνωρίζει για θέματα (γλωσσικού) σεξισμού στο πρώτο σκέλος, θα δεχόταν τις περισσότερες από τις μεθόδους αντιμετώπισης στα επόμενα σκέλη. Τέλος, πρέπει να τονιστεί πως οι μορφές μη σεξιστικού λόγου, αφορούσαν μόνο τις πραγματώσεις του γλωσσικού σεξισμού στις οποίες επικεντρώθηκα στην παρούσα μελέτη.

Τα ερωτηματολόγια μοιράστηκαν μέσω Google Form σε άτομα που φοιτούν στο Πανεπιστήμιο Πατρών, αλλά και μεμονωμένα σε άτομα από το χώρο της εκπαίδευσης. Επιπλέον μοιράστηκαν σε διαδικτυακές ομάδες και συγκεκριμένα στη φεμινιστική ομάδα Φυλίσ του ΑΠΘ και σε ομάδες σχετικές με τη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα. Η φόρμα ήταν ανοιχτή προς συμπλήρωση από το Μάιο του 2022 έως τον Ιούλιο του 2022. Η συμπλήρωσή τους ήταν ανώνυμη.

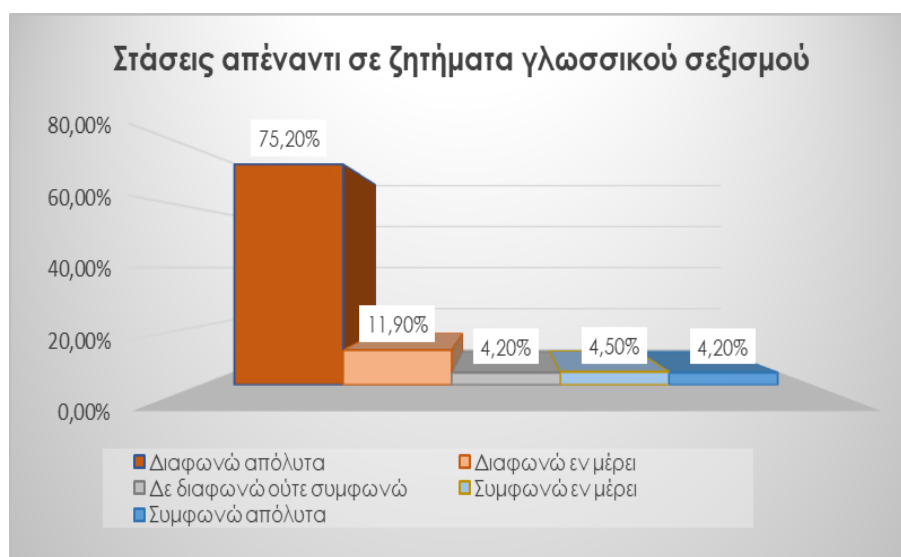
4.2.2 Αποτελέσματα

Στα ερωτηματολόγια απάντησαν συνολικά 92 άτομα. Όπως προέκυψε, στην πλειονότητα τους ήταν γυναίκες (75 άτομα, 81,5%), οι 16 ήταν άνδρες (17,4%), ενώ μόνο ένα άτομο (1,1%) προσδιορίστηκε ως «άλλο». Όσον αφορά την ηλικία, το 83,7% (77 άτομα) ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 18 - 25, το 5,4% (5 άτομα) είναι 26 - 30, το 6,5% (6 άτομα) ήταν 31 -50 και το 4,3% (4 άτομα) είναι 50+. Επιπλέον, τα περισσότερα άτομα (75 δηλαδή 81,5%) έχουν τελειώσει ή φοιτούν ακόμη στο πανεπιστήμιο. Το συνηθέστερο αντικείμενο σπουδών (70 άτομα 70,6%) είναι οι ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες. Τέλος, από τα άτομα που φοιτούν στο πανεπιστήμιο, 17 (23%) σπουδάζουν στο πρώτο έτος, 11 (14,9%) στο δεύτερο, 19 (25,7%) στο τρίτο και 27 (36,5%) στο τέταρτο ή μεγαλύτερο έτος.

Με βάση αυτά τα στοιχεία, το δείγμα δεν είναι αντιπροσωπευτικό ως προς το φύλο, το αντικείμενο σπουδών και την ηλικιακή ομάδα. Γι' αυτόν το λόγο λαμβάνω υπόψιν τα αποτελέσματα περισσότερο ενδεικτικά, παρά αποδεικτικά. Η επεξεργασία των δεδομένων έγινε με το πρόγραμμα IBM SPSS 27.0.1. Ταξινόμησα τις προτάσεις του πρώτου σκέλους ανάλογα με το περιεχόμενό τους με σκοπό την συνολική εξέταση των αποτελεσμάτων, καθώς μεταξύ των απαντήσεων δεν υπήρχαν μεγάλες διαφορές.

4.2.2.1 Στάσεις απέναντι στο γλωσσικό σεξισμό

Όπως προανέφερα, στο πρώτο σκέλος έθεσα κάποιες προτάσεις που αφορούσαν το σεξισμό, προκειμένου να σκιαγραφήσω τις απόψεις και στάσεις των ομιλητριών/τών πάνω στο ζήτημα. Ενδεικτικά παραθέτω τα αποτελέσματα από τις εξής φράσεις: «Η μη σεξιστική γλώσσα μπορεί να χρησιμοποιείται μόνο σε συγκεκριμένες, ανεπίσημες περιστάσεις.» και «Δεν υπάρχει λόγος να χρησιμοποιούμε ειδικούς όρους για τα non - binary άτομα, καθώς αυτά είναι πολύ λίγα στην Ελλάδα.». Τα αποτελέσματα παρατίθενται στο ακόλουθο γράφημα:

Γράφημα 1 Στάσεις απέναντι σε ζητήματα γλωσσικού σεξισμού

Όπως φαίνεται, το μεγαλύτερο ποσοστό (75,2%) απαντά αρνητικά, ενώ μόνο 4,20% του δείγματος συμφωνεί με τις παραπάνω δηλώσεις. Από αυτά τα αποτελέσματα, τα άτομα φαίνεται να είναι ευαισθητοποιημένα για το ζήτημα και ενδεχομένως πρόθυμα να υιοθετήσουν κάποια μέτρα για την αντιμετώπισή του.

4.2.2.2 Στάσεις απέναντι στις πολιτικές αντιμετώπισης του γλωσσικού σεξισμού

Παρακάτω το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε κάποια παραδείγματα που αξιοποιούσαν όλες τις μεθόδους αντιμετώπισης του φαινομένου, προκειμένου να καταστεί ορατό ποια από αυτές προτιμούν οι ομιλήτριες/τές.

Ξεκινώντας λοιπόν με τη μέθοδο που πρότεινα, τη θηλυκοποίηση με αναλογία, παρέθεσα κάποιες προτάσεις που περιείχαν επαγγελματικά ονόματα που είχαν θηλυκοποιηθεί με αυτόν τον τρόπο. Οι προτάσεις ήταν οι εξής:

- i. Η Μαρία θέλει να σπουδάσει και να γίνει ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ (ως θηλυκό του «μαθηματικός»).
- ii. Η Έλλη Λαμπέτη ήταν μια αξιόλογη ηθοποιά (ως θηλυκό του «ηθοποιός»).
- iii. Όλες οι φιλόλογες (ως θηλυκό του «φιλόλογος») που είχα στο σχολείο, ήταν αξιέπαινες.
- iv. Οι περισσότερες νηπιαγωγές (ως θηλυκό του «νηπιαγωγός») που γνωρίζω, δουλεύουν σε ΚΔΑΠ.

Από τις επιλογές των πληροφορητριών/τών, διαμορφώθηκε το παρακάτω γράφημα:

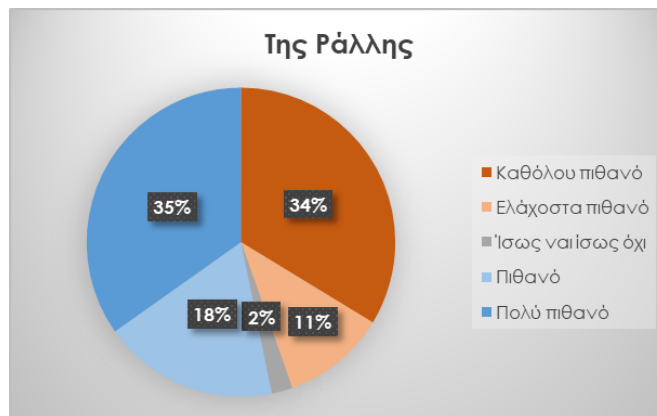

Γράφημα 2 Πιθανότητες χρήσης θηλυκοποιημένων οικογενειακών ονομάτων με αναλογία

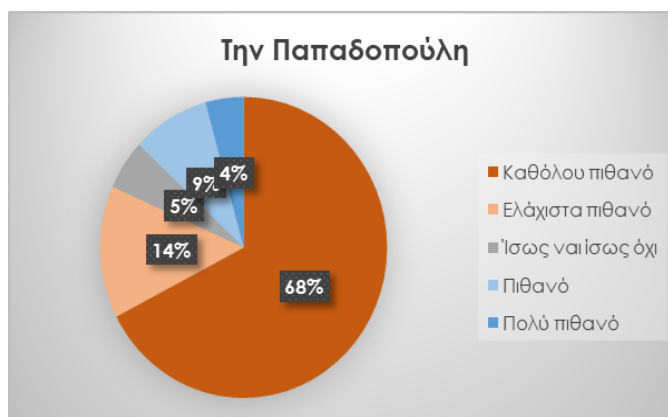
Η συγκεκριμένη μέθοδος δεν επιλέγεται από μεγάλο αριθμό ατόμων, αφού μόλις το 6% απάντησε πως είναι πολύ πιθανό να χρησιμοποιούσε τα θηλυκοποιημένα ονόματα των προτάσεων. Το 76,4% απάντησε πως θα ήταν ελάχιστα έως καθόλου πιθανό να χρησιμοποιήσει αυτούς τους τύπους.

Στη συνέχεια επικεντρώθηκα στα θηλυκοποιημένα οικογενειακά ονόματα που έχουν προκύψει επίσης με τη μέθοδο της αναλογίας. Για να εξετάσω το βαθμό αποδοχής αυτής της μεθόδου, παρέθεσα στο ερωτηματολόγιο τις παρακάτω φράσεις:

- i. Διάβασα ένα άρθρο της κυρίας Ράλλης που είναι σχετικό με το θέμα μας
- ii. Λάβαμε την επιστολή που έστειλε η κυρία Παπαδοπούλη (ως θηλυκό του "Παπαδόπουλος)

Γράφημα 3 Θηλυκοποιημένα οικογενειακά ονόματα

Τα αποτελέσματα δείχνουν πολύ μεγαλύτερη προτίμηση στον τύπο Της Ράλλης σε σχέση με το Την Παπαδοπούλη. Για την ακρίβεια, στην πρώτη περίπτωση υπερέχουν οι θετικές απαντήσεις (53%) έναντι των αρνητικών (45%) ενώ στη δεύτερη οι θετικές απαντήσεις αγγίζουν μόλις το 13% και η συντριπτική πλειονότητα των απαντήσεων είναι αρνητικές (82%). Ίσως το γεγονός αυτό αποτελεί ένδειξη πως η κλίση των θηλυκών επωνύμων σε -η, ενδεχομένως τείνει να καθιερωθεί. Πολύ μικρό ποσοστό απαντά ουδέτερα (μόλις 2% στην πρώτη και 5% στη δεύτερη περίπτωση).

Ακολούθως, περνάμε στη μέθοδο της ουδετεροποίησης. Σε αυτό το σημείο αυτό αξιοποιήθηκαν κάποιες ουδέτερες ως προς το φύλο περιφράσεις, όπως φαίνεται στις προτάσεις:

- i. Καλούνται ΟΛΑ ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΦΟΙΤΗΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ (αντί του "όλοι οι φοιτητές") να προσέλθουν στη γραμματεία.
- ii. Όλα τα ενδιαφερόμενα άτομα θα πρέπει να έχουν συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας τους.
- iii. Τα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας οφείλουν να επιβλέπουν τα παιδιά κατά τη διάρκεια του διαλείμματος.

Γράφημα 4 Ουδετεροποίηση μέσω περιφράσεων

Η ανταπόκριση σε αυτόν τον τύπο μη σεξιστικού λόγου, είναι αρκετά θετική, καθώς το 91% (84 άτομα) δήλωσε πως είναι αρκετά ή πολύ πιθανό να τις χρησιμοποιήσει. Οι τύποι αυτοί που προτείνω προς αντικατάσταση του γενικευτικού αρσενικού, είναι σύμφωνοι με το σύστημα της ΚΝΕ και δεν εισάγουν νεολογικά στοιχεία.

Αντίστοιχα, η ουδετεροποίηση μπορεί να επιτευχθεί και με τη χρήση του ουδέτερου γραμματικού γένους, όπως φαίνεται παρακάτω:

- i. ΟΣΑ ενδιαφέρεστε για τη δουλειά, να στείλετε το βιογραφικό σας.

Ωστόσο τα αποτελέσματα ήταν πολύ διαφορετικά σε σύγκριση με την προηγούμενη μέθοδο.

Γράφημα 5 Στάσεις απέναντι στη γενικευτική χρήση του "όσα"

Όπως είναι εμφανές, συνολικά το 60,9% του πλήθους (56 άτομα) δεν είναι πολύ πιθανό να χρησιμοποιήσει το ουδέτερο γένος ως περιεκτικό, ενώ οι θετικές απαντήσεις έφτασαν το 26% (24 άτομα). Η χρήση του ουδετέρου γένους για αυτό το σκοπό, θα ήταν κάτι νέο για την Ελληνική και ίσως τα περισσότερα άτομα δεν είναι εξοικειωμένα με κάτι τέτοιο. Επιπλέον, η απόδοση ουδετέρου γένους σε ανθρώπους φέρει ίσως κάποιο βαθμό αντικειμενοποίησης, αφού το γένος αυτό αποδίδεται συνήθως σε άψυχα αντικείμενα.

Στην τελευταία πρόταση, αξιοποίησα το σύμβολο @:

Γράφημα 6 Στάσεις απέναντι στο @

Σε αυτήν την περίπτωση, οι περισσότερες απαντήσεις δηλώνουν θετική στάση και μεγάλη πιθανότητα να χρησιμοποιηθούν τέτοιες γλωσσικές μορφές, αφού οι θετικές απαντήσεις να φτάνουν το 57,6%.

4.2.2.3 Απαντήσεις στην ερώτηση ανοιχτού τύπου

Τέλος, στην ερώτηση ανοιχτού τύπου, τα άτομα κλήθηκαν να απαντήσουν αν και γιατί θα χρησιμοποιούσαν ή δε θα χρησιμοποιούσαν κάποιους θηλυκοποιημένους και ουδετεροποιημένους τύπους επαγγελματικών ονομάτων και γενικευτικών όρων. Συγκεκριμένα οι τύποι ήταν «η *πρύτανη*» και «η *πρυτάνισσα*» αντί για το «η *πρύτανης*», «η *διαιτολόγα*» αντί για το «η *διαιτολόγος*», «τα *συμμετέχοντα*» σε σχέση με το «οι *συμμετέχοντες*» και «τα *φοιτητά*» για την αντικατάσταση του γενικευτικού αρσενικού «οι *φοιτητές*».

Στα παραπάνω μόνο το 15% του δείγματος, ήτοι 14 άτομα απάντησαν θετικά. Οι λόγοι που πρόβαλλαν ήταν η ανάγκη για ισότητα των φύλων στο λόγο και η σημασία της συμπερίληψης. Το 33% φάνηκε να αμφιταλαντεύεται, επιλέγοντας κάποιους από τους προαναφερθέντες τύπους ή προβάλλοντας αντίσταση λόγω του φόβου μη αποδοχής από τη γλωσσική κοινότητα. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι η ακόλουθη απάντηση:

(6) *«Δεν θα χρησιμοποιούσα τους θηλυκούς διότι δεν το ανέχεται η στερεοτυπική κοινωνία μας. Ωστόσο θεωρώ θα πρέπει να χρησιμοποιούνται και οι θηλυκοί τύποι διότι αρχικά θα πρόβαλαν ισότητα! Έπειτα θα υπάρχει ποικιλία στην γλώσσα κάτι που επιβάλλεται.»* (Πληροφορητ. 19)

Οι αρνητικές στάσεις αποτέλεσαν το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με τις ενδείξεις από το πρώτο τμήμα του ερωτηματολογίου. Ενώ δηλαδή τα άτομα στην αρχή φάνηκαν ευαισθητοποιημένα όσον αφορά το ζήτημα του γλωσσικού σεξισμού, δε φάνηκαν πρόθυμα να ακολουθήσουν τις συγκεκριμένες προτάσεις θηλυκοποίησης και ουδετεροποίησης. Έτσι, απορρίπτεται η υπόθεση που είχα αρχικά θέσει. Αναλύοντας τις αρνητικές απαντήσεις, προκύπτουν οι εξής λόγοι που συνέβαλαν στη διαμόρφωσή τους:

Γράφημα 7 Ανάλυση αρνητικών στάσεων

Όπως καθίσταται σαφές, ένας καθοριστικός παράγοντας είναι η συνήθεια. Με άλλα λόγια, τα άτομα δεν επέλεξαν τύπους που δεν έχουν καθιερωθεί γλωσσικά. Έτσι το 49% απορρίπτει τους ουδετεροποιημένους και θηλυκοποιημένους τύπους. Το 38% θεωρεί πως οι σχηματισμοί που προτάθηκαν, αποτελούν λάθη ή/και δεν ήταν εύχρηστοι. Οι απαντήσεις αυτές φανερώνουν αντίθεση προς τους συγκεκριμένους τύπους και όχι προς τη μη σεξιστική γλώσσα εν γένει. Μόλις το 13% αυτής της υποομάδας (6 άτομα) θεωρεί πως το ζήτημα του γλωσσικού σεξισμού δεν υπάρχει.

5. Συμπεράσματα

Η μελέτη παρουσιάζει μια εικόνα για το ζήτημα του γλωσσικού σεξισμού στην ΚΝΕ. Στην ενότητα 2 αναφέρθηκαν σε ορισμένες πραγματώσεις του φαινομένου και στην ενότητα 3 παρέθεσα κάποιες από τις μεθόδους που προτείνονται για την αντιμετώπισή του. Όπως φάνηκε μέσα από την έρευνα στα σώματα κειμένων που ανέλυσα στην ενότητα 4.1, η πιο δύσκολα αντιμετωπίσιμη πραγματώση αφορά τα θηλυκά επαγγελματικά ονόματα, κυρίως σε περιπτώσεις επαγγελμάτων με υψηλό κοινωνικό κύρος.

Η έρευνα γλωσσικών στάσεων αναδεικνύει τις αντιλήψεις της γλωσσικής κοινότητας, παρόλο που τα αποτελέσματα δεν είναι αντιπροσωπευτικά. Όπως φάνηκε στην ενότητα 4.2, η πλειονότητα της γλωσσικής κοινότητας είναι ενήμερη για το θέμα του γλωσσικού σεξισμού. Η μέθοδος που προτιμούν τα περισσότερα άτομα για την αποφυγή έμφυλων εκφράσεων είναι η χρήση γενικευτικών περιφράσεων, που επιλέγεται από την

πλειονότητα του δείγματος σε ποσοστό 91%. Αυτό μπορεί να ερμηνευθεί ως προτίμηση σε γλωσσικές μορφές που έχουν ήδη καθιερωθεί στη γλώσσα, αφού η συγκεκριμένη μέθοδος δεν περιλαμβάνει νεολογικά στοιχεία. Επομένως είναι αναμενόμενο πως τα άτομα θα επιλέγουν να χρησιμοποιούν αυτές τις δομές.

Σημαντικό ρόλο φαίνεται να διαδραματίζει η εξοικείωση της ομιλούσας κοινότητας με τις δυνατότητες που παρέχει το γλωσσικό σύστημα. Ο κυριότερος παράγοντας που τα άτομα επέλεξαν τους τύπους σε αρσενικό γένος, έναντι των θηλυκοποιημένων και ουδετεροποιημένων, ήταν η συνήθεια.

Τέλος, μια βασική αδυναμία της έρευνας, ήταν η μη αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος όσον αφορά τις παραμέτρους του φύλου, της ηλικίας και του έτους φοίτησης. Μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να εστιάσει σε αυτές, καθώς επίσης να συμπεριλάβει περισσότερα τρανς και μη – δυαδικά άτομα.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Αδάλογλου, Α. (2021). *Θηλυκά επαγγελματικά και ιδεολογίες του φύλου: Μια κοινωνιογλωσσολογική μελέτη*. [Διπλωματική Εργασία] Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα. Ανακτήθηκε από: <https://apothesis.eap.gr/archive/item/72659?lang=en>
- Αναστασιάδη - Συμεωνίδη, Α., Φλιάτουρας, Α. (2019). Το λόγιο επίπεδο της σύγχρονης Νέας Ελληνικής: Συγχρονικές και διαχρονικές τάσεις. Στο Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Α. Φλιάτουρας (Επιμ.), *Από τον Οίκο στο Σπίτι και τανάπαλιν... Το λόγιο επίπεδο στη σύγχρονη Νέα Ελληνική* (σελ. 15- 49). Εκδόσεις Πατάκη
- Αναστασιάδη -Συμεωνίδη Α. & Χειλά -Μαρκοπούλου Δ. (2003). Συγχρονικές και διαχρονικές τάσεις στο γένος της Ελληνικής-Μία θεωρητική πρόταση. Στο: Α. ΑναστασιάδηΣυμεωνίδη, Α. Ράλλη & Δ. Χειλά -Μαρκοπούλου (επιμ.), *Θέματα Νεοελληνικής Γραμματικής -Το Γένος* (σσ: 18-36). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη
- Αραποπούλου, Μ. (2006). «Δημοτική», «Καθαρεύουσα» και οι Στάσεις των Δύο Φύλων. Στο Θ.-Σ. Παυλίδου (Επιμ.), *Γλώσσα, Γένος, Φύλο* (σσ. 138 - 166). 2η έκδ. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).
- Αρχάκης, Α.& Κονδύλη, Ε. (2002) *Εισαγωγή σε ζητήματα κοινωνιογλωσσολογίας*. Αθήνα: Νήσος

- Ασημακοπούλου, Σ. (2018). *Ο σεξισμός στην Ελληνική γλώσσα και προτάσεις αποφυγής του: Μια συγκριτική μελέτη με τον τρόπο πραγμάτωσης και αντιμετώπισης του φαινομένου στην Αγγλική γλώσσα* [Διπλωματική Εργασία]. Πανεπιστήμιο Πατρών. Ανακτήθηκε από: <https://nemertes.library.upatras.gr/items/6b0e2ac6-f596-46f3-8861-784c09e9d921>
- Baker, P. (2010). *Sociolinguistics and Corpus Linguistics* (pp. 6-8). Edinburg: Edinburg Univrsity Press
- Braun, F., Sczesny, S., & Stahlberg, D. (2005). *Cognitive effects of masculine generics in German: An overview of empirical findings*.
- Budziszewska, M., Hansen K., & Bilewicz M. (2014). Men against feminine job titles. The impact of gender-fair language on men's and women's perception of women. *Journal of Language and Social Psychology*, 33, 681–691.
- Dumais, G. (2021). “What do they say in Quebec?”: Non-binary gender expression in informal spoken Quebec French. *Toronto Working Papers in Linguistics*, 43(1). Ανακτήθηκε από: <https://doi.org/10.33137/twpl.v43i1.35934>
- Gastil, J. (1990). Generic pronouns and sexist language: The oxymoronic character of masculine generics. *Sex roles*, 23(11), 629-643.
- Groene, A., & Grafweg, A. (2021). *DEY/DEREN/DENEN: Comforting Nicky*. Satura. 3, pp 17- 25
- Γκασούκα, Μ.& Γεωργαλλίδου, Μ. (2018). *ΟΔΗΓΟΣ ΧΡΗΣΗΣ ΜΗ ΣΕΞΙΣΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΣΤΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο
- Hansen, K.& Żóltak, A. (2022). *Social Perception of Non-Binary Individuals*. *Archives of Sexual Behavior* (2022) 51, pp 2027–2035. Ανακτήθηκε από: <https://doi.org/10.1007/s10508-021-02234-y>
- Hellinger, M., & Bussmann, H. (2001). Gender across languages. In M. Hellinger, H. Bussmann (Edit.). *Gender across Languages: The Linguistic Representation of Women and Men*, 1, 1-27.
- Holton, D., Mackridge, P., & Philippaki-Warburton, I. (2004). *Greek. An Essential Grammar of Modern Language*. Oxford: Routledge.
- Hord, L. C. (2016). Bucking the linguistic binary: Gender neutral language in English, Swedish, French, and German. *Western Papers in Linguistics*, 3(1).
- Ιορδανίδου, Α. & Μάντζαρη Ε. (2005). *Τα θηλυκά επαγγελματικά ουσιαστικά: Γλωσσική χρήση και τυποποίηση*. Ανακτήθηκε από: https://www.eleto.gr/download/Conferences/5th%20Conference/5th_06-44-

- Iordanidou_Mantzari%20Paper2.pdf http://www.eleto.gr/download/Conferences/5th%20Conference/5th_06-44-Iordanidou_Mantzari%20Paper2.pdf
- Jun, H. (2018). *Cissexism* (genderism or binarism). In H. Jun (Edit.). *Social Justice, Multicultural Counseling, and Practice* (pp. 161-185). Springer, Cham.
- Kellert, O. (2022). Gender Neutral Language in (Greater) Buenos Aires, (Greater) La Plata, and Córdoba: An Analysis of Social Context Information Using Textual and Temporal Features. *Frontiers in sociology*, 7.
- Kirey-Sitnikova, Y. (2021). *Prospects and challenges of gender neutralization in Russian*. *Russian Linguistics* (2021) 45, pp 143—158. Ανακτήθηκε από: <https://doi.org/10.1007/s11185-021-09241-6>
- Καλοβυρνάς, Λ. (2016). *Πόσο βάρος σηκώνει ένα παπάκι*; Ανακτήθηκε από: <https://www.protagon.gr/apopseis/editorial/poso-varos-sikwnei-ena-papaki-44341074322>
- Lakoff, R. (1973). *Language and woman's place*. In *Language in society*, 2(1), 45-79. Cambridge University Press
- Lindqvist, A., Renström, E. A., & Gustafsson Sendén, M. (2018). Reducing a Male Bias in Language? Establishing the Efficiency of Three Different Gender-Fair Language Strategies. *Sex Roles* (2019) 81:109–117. Ανακτήθηκε από: DOI:<https://doi.org/10.1007/s11199-018-0974-9>
- Ludbrook, G. (2022). *From Gender-Neutral to Gender- Inclusive English*. DEP. DEPORTATE, ESULI, PROFUGHE, 48(1/2022), 20-30.
- Makri-Tsilipakou, M. (1989). The Gender of άνθρωπος: An Exercise in False Generics. *Selected papers on theoretical and applied linguistics*, 3, (pp 61-83).
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2002). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Κέντρο Λεξικολογίας.
- Μπασλής, Γ. (1996). *Θηλυκά επαγγελματικά*. Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα 16: 447-457
- Nissen, U.K. (2002). Gender in Spanish. Tradition and innovation. In M. Hellinger & H. Bußmann (Eds.), *Gender across languages: The linguistic representation of women and men* (Vol. 2, pp. 251–280). Amsterdam: John Benjamins
- Ξυδόπουλος, Γ. Ι. (2008). *Λεξικολογία: Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού*. Αθήνα: Πατάκης
- Pappas, L., & Karras, I. (2021). *GENDER ORDERING AS AN INDICATOR OF LINGUISTIC SEXISM IN STANDARD AVERAGE EUROPEAN LANGUAGES* [Ebook] (p. 1). Ανακτήθηκε από: <http://DOI: 10.46827/ejll.v4i4.214>.

- Parks, J. B., & Robertson, M. A. (2000). Development and validation of an instrument to measure attitudes toward sexist/nonsexist language. *Sex Roles*, 42(5), (pp 415-438).
- Παπαδημούλης, Χ.. (2018). *ΟΥΔΕΤΕΡΗ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΦΥΛΟ ΓΛΩΣΣΑ* στο *Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο* [Ebook] Ανακτήθηκε από: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/187093/GNL_Guidelines_EL-original.pdf.
- Παυλίδου, Θ. (2006). Γλώσσα-Γένος-Φύλο: Προβλήματα, Αναζητήσεις και Ελληνική Γλώσσα. Στο: Παυλίδου Θ. (Επιμ.), *Γλώσσα- Γένος- Φύλο* (2η Εκδ.). Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Ralli, A. (2000). *A feature-based analysis of Greek nominal inflection*. *Glossologia* 11-12, 201- 228.
- Ράλλη, Α. (2005). *Μορφολογία* (7th ed., pp. 114- 115, 189). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη
- Σαρρή- Χασάν, Ν. (2018). *Θηλυκά επαγγελματικά ουσιαστικά της Ελληνικής γλώσσας: μια κοινωνιογλωσσική προσέγγιση*. [Διπλωματική Εργασία]. Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Ανακτήθηκε από: <https://hellanicus.lib.aegean.gr/bitstream/handle>
- Σαρρή-Χασάν, Ν. (2019). *Θηλυκά επαγγελματικά της αρχαίας Ελληνικής: επιθηματοποίηση, παραγωγικότητα και γλωσσικές ιδεολογίες*. 14ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας, 1(1), 1130-1140.
- Σιδερί, Α. (2022). *Γλωσσικός Σεξισμός: Πολιτικές Αντιμετώπισης, Στάσεις και Αξιοποίηση Γλωσσικών Μηχανισμών*. [Διπλωματική Εργασία]. Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. ([σα1953]1963). Η “βουλευτίνα” και ο σχηματισμός των θηλυκών επαγγελματικών ουσιαστικών. Στο: *Άπαντα Μ. Τριανταφυλλίδη*, Τόμος 2 (σσ: 325-334). Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Ν/Ε Σπουδών (Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη), Α.Π.Θ.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. (1978). *Νεοελληνική γραμματική (Της Δημοτικής)*. Ανατύπωση της έκδοσης του ΟΕΣΒ (1941) με διορθώσεις. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Ν/Ε σπουδών (Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη), Α.Π.Θ.
- Χριστοπούλου, Κ. (2016). *Μια λεξικολογική προσέγγιση στο περιθωριακό λεξιλόγιο της Νέας Ελληνικής* [Διδακτορική Διατριβή]. Πανεπιστήμιο Πατρών. Ανακτήθηκε από: <https://nemertes.library.upatras.gr/items/8262d69b-0160-4782-a4e0-2b5eee2a1607>
- Zimman, L. (2017). Transgender language reform: Some challenges and strategies for promoting trans-affirming, gender-inclusive language. In I. Bom, S. Mills, L.L. Paterson (Edit.). *Journal of Language and Discrimination*, 1(1), 84-105.